

REVISTA ROMÂNĂ DE EXECUTARE SILITĂ

[3] 2020
ANUL XVI - SERIE NOUĂ

Revistă publicată în parteneriat cu:

UNIUNEA NAȚIONALĂ A EXECUTORILOR JUDECĂTOREȘTI DIN ROMÂNIA

REVISTA ROMÂNĂ DE EXECUTARE SILITĂ

Director: EUGEN HURUBĂ
Redactor-șef: IOAN GÂRBULEȚ
Secretar general de redacție:
RĂZVAN NEAȚĂ

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

Conf. univ. dr. ELENA BELEI	• Universitatea de Stat din Republica Moldova, Chișinău (Republica Moldova)
Prof. univ. dr. GABRIEL BOROI	• Facultatea de Drept, Universitatea din București
Prof. univ. dr. TRAIAN BRICIU	• Facultatea de Drept, Universitatea din București
Prof. MÉLINA DOUCHY OUDOT	• Universitatea din Toulon (Franța)
Prof. FRÉDÉRIQUE FERRAND	• Facultatea de Drept, Universitatea Jean Moulin, Lyon III (Franța)
JACQUES ISNARD	• Președinte de onoare al Uniunii Internaționale a Executorilor Judecătorești și Ofițerilor Judiciari
Prof. univ. dr. IOAN LEȘ	• Facultatea de Drept „Simion Bărnuțiu”, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
Prof. univ. dr. FLOREA MĂGUREANU	• Universitatea Româno-Americană din București
Conf. univ. dr. VEACESLAV PÎNZARI	• Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți (Republica Moldova)
Prof. univ. dr. VALERIU STOICA	• Facultatea de Drept, Universitatea din București
Prof. univ. dr. BARBU VLAD	• Facultatea de Drept și Științe Administrative, Universitatea „Ovidius” din Constanța

COLEGIUL DE REDACȚIE:

COORDONATORI

Conf. univ. dr. **Claudiu Constantin Dinu**
Facultatea de Drept, Universitatea București,
Avocat, Baroul Prahova (*Doctrină*)

Roxana Stanciu
Judecător, Tribunalul București
(*Practică Judiciară*)

Conf. univ. dr. **Eugen Hurubă**
Facultatea de Economie și Drept,
Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie
„George Emil Palade” din Tîrgu Mureș; executor judecătoresc,
Camera Executorilor Judecătorești Tîrgu Mureș
(*Drept comparat*)

Prof. univ. dr. **Daniel-Mihail Șandru**
Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”
București; cercetător științific gr. II, Institutul
de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu”
(*CEDO, CJUE - analize, comentarii, jurisprudență*)

REDACTORI

Lector univ. dr. **Andrea-Annamaria Chiș**, Judecător; membru CSM

Lector univ. dr. **Paul Pop**, Facultatea de Drept, Universitatea
din București; avocat, Baroul București

Dr. **Marius Radu**, Executor judecătoresc, Camera
Executorilor Judecătorești Pitești

Conf. univ. dr. **Sebastian Spinei**, Facultatea de Drept
„Simion Bărnuțiu”, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu

Conf. univ. dr. **Andreea Tabacu**, Facultatea de Drept și Științe
Administrative, Univ. Pitești; judecător, Curtea de Apel Pitești

Viorel Terzea, Judecător, Curtea de Apel Pitești

Lector univ. dr. **Nicolae-Horia Țiț**, Facultatea de Drept,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași; avocat Baroul Iași

Lector univ. dr. **Gheorghe-Liviu Zidaru**, Facultatea
de Drept, Universitatea București; judecător, Curtea de Apel
București; formator INM

I. DOCTRINĂ

OPINII PRIVIND NATURA JURIDICĂ A CONTRACTULUI DE CESIUNE A DREPTURILOR PATRIMONIALE DE AUTOR ȘI UNELE CONTRIBUȚII LA STUDIUL ÎMPRUMUTULUI DE OPERE

*Prof. univ. dr. habil **Teodor Bodoașcă***

Universitatea „Dimitrie Cantemir” din Tîrgu Mureș

Conducător de doctorat la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

*Lect. univ. dr. **Lucian Tarnu***

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

DES OPINIONS SUR LA NATURE JURIDIQUE DU CONTRAT DE CESSION DES DROITS PATRIMONIAUX D'AUTEUR ET CERTAINES CONTRIBUTIONS À L'ÉTUDE DU PRÊT D'ŒUVRES

Résumé

L'idée de cette étude a commencé de la constatation que, dans la doctrine roumaine du domaine de la création intellectuelle, il y a l'unanimité en ce qui concerne la nature juridique du contrat de cession des droits patrimoniaux d'auteur et de ses espèces, tels qu'ils sont régis par Loi n°. 8/1996 portant sur le droit d'auteur et les droits connexes. Sans un argument fondamental, il est soutenu que celles-ci sont les modalités du contrat de location et, par conséquent, les dispositions générales sur la location (l'art. 1.777-1.823 du Code civil) leur sont applicables.

En ce qui nous concerne, en quittant cette théorie doctrinaire, nous avons essayé de démontrer que, sauf le contrat de location de l'œuvre, les autres espèces du contrat de cession représentent des modalités des autres contrats régis par le Code civil. L'exemple classique dans ce sens est celui du prêt de l'œuvre, et par cette raison on a considéré que dans le contexte, on puisse présenter ses particularités. En outre, en l'absence d'une règle de référence, même le contrat de cession (en général) ne peut pas être qualifié comme une modalité de la location, mais un contrat ayant une configuration spéciale (sui generis).

Mots-clés: l'œuvre; des droits moraux; des droits patrimoniaux; des droits ultérieurs au droit d'utilisation; la cession; la location; le prêt

OPINIONS REGARDING THE LEGAL NATURE OF THE ASSIGNMENT AGREEMENT OF THE PROPERTY COPYRIGHTS AND CERTAIN CONTRIBUTIONS TO THE STUDY OF LENDING WORKS

Abstract

The idea of this study started from the finding that, in the Romanian doctrine in the field of intellectual creation, there is unanimity as regards the legal nature of the assignment agreement of the property copyrights and its types, as they are regulated by Law no. 8/1996 on the copyright and the related rights. Without a fundamental argument, it is claimed that these are methods of the lease agreement and consequently, the general provisions regarding the lease (Article 1.777-1.823 of the Civil Code) shall be applicable to them, with a role of common law.

As regards us, aside from this doctrine sentence, we have tried to demonstrate that, except the agreement for work renting, the other types of the assignment agreement are methods of the other agreements governed by the Civil Code. To this end, the classical example is that the lending of the work, and for this reason we considered that, in the context, we should present its particularities. Moreover, in the absence of a rule of reference, the assignment agreement itself (generally) cannot be qualified as a method of the lease, but a contract with a special design (sui generis).

Keywords: work; moral rights; property rights; rights subsequent to the right of use; assignment; lease; lending

1. Natura juridică a contractului de cesiune a drepturilor patrimoniale de autor și speciilor acestuia

Realizarea unei opere¹ generează unele drepturi morale și patrimoniale² recunoscute, în condițiile Legii nr. 8/1996³, autorului sau titularului drepturilor de autor. În prezent,

¹ Într-o exprimare sintetică, am definit opera „creație intelectuală în domeniul literar, artistic sau științific” (pentru detalii în legătură cu conceptul de operă, a se vedea: T. Bodoașcă: *Discuții privind conceptul de operă și condițiile de fond pentru protecția acesteia*, în: „Dreptul” nr. 5/2016; *Studii de dreptul proprietății intelectuale*, Ed. Universul Juridic, București, 2018, p. 7 și urm. În același sens, a se vedea: T. Bodoașcă, L. Tarnu, *Dreptul proprietății intelectuale*, ed. a 4-a, revăzută și adăugită, Ed. Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2020, p. 17 și urm.; V. Roș, *Dreptul proprietății intelectuale*, vol. 1, *Dreptul de autor. Drepturile conexe și drepturile sui-generis*, Ed. C. H. Beck, București, 2016, p. 180).

² Pentru unele detalii privind drepturile morale și patrimoniale de autor, a se vedea T. Bodoașcă, L. Tarnu, *op. cit.*, p. 43 și urm.

³ Legea nr. 8/1996 a fost publicată în M. Of. nr. 60 din 26 martie 1996 și, apoi, republicată în nr. 489 din 14 iunie 2018, fiind ulterior modificată și completată. *Notă:* atunci când, în cuprinsul

potrivit Legii nr. 8/1996, drepturile patrimoniale născute din realizarea unei opere sunt dreptul de utilizare (art. 12-23) și dreptul de suită (art. 24)⁴.

Cât privește dreptul de utilizare, în temeiul art. 12 din Legea nr. 8/1996, „autorul unei opere are dreptul patrimonial exclusiv de a decide dacă, în ce mod și când va fi utilizată opera sa, inclusiv de a consimți la utilizarea operei de către alții”. În continuare, art. 13 dispune că „utilizarea unei opere dă naștere la drepturi patrimoniale, distincte și exclusive, ale autorului de a autoriza sau de a interzice”: „reproducerea operei” [lit. a)]; „distribuirea operei” [lit. b)]; „importul în vederea comercializării pe piața internă a copiilor realizate, cu consimțământul autorului, după operă” [lit. c)]; „închirierea operei” [lit. d)]; „împrumutul operei” [lit. e)]; „comunicarea publică, direct sau indirect a operei, prin orice mijloace, inclusiv prin punerea operei la dispoziția publicului, astfel încât să poată fi accesată în orice loc și în orice moment ales, în mod individual, de către public” [lit. f)]; „radiodifuzarea operei” [lit. g)]; „retransmiterea prin cablu a operei” [lit. h)]; „realizarea de opere derivate” [lit. i)].

Chir dacă art. 12 și art. 13 din Legea nr. 8/1996 se referă exclusiv la „autor”, dispozițiile acestora sunt incidente și în cazul „titularului dreptului de autor”. Astfel, art. 3, după ce definește „autorul” [alin. (1)], prevede că „sunt recunoscuți și protejați ca titulari ai dreptului de autor persoanele fizice sau juridice, care au dobândit această calitate prin moștenire sau cesiune, în condițiile legii, precum și editorii de opere muzicale și de opere scrise, pentru drepturile care le-au fost transferate în baza unor acorduri individuale și care au dreptul cel puțin la o parte din veniturile provenite din drepturi” [alin. (4)]⁵.

Dreptul de utilizare a operei conferă un complex de prerogative pentru autor sau titularul dreptului de autor. Astfel, pe de o parte, exercitarea lui presupune utilizarea operei de către autor sau titularul dreptului de autor și, pe de altă parte, oferă acestora posibilitatea de a autoriza sau interzice utilizarea operei de către alte persoane, inclusiv în una din modalitățile enumerate limitativ de art. 13.

În ceea ce ne privește, am denumit drepturile prevăzute de art. 13 „drepturi subsecvente dreptului de utilizare a operei”. Această soluție terminologică se impune, întrucât nașterea drepturilor prevăzute de art. 13 este determinată esențial de decizia autorului sau titularului drepturilor de autor de a exercita dreptul de utilizare a operei⁶.

studiului, facem referire la diverse texte de lege fără să indicăm actul normativ, avem în vedere Legea nr. 8/1996.

⁴ Art. 10 din Legea nr. 8/1996 reglementează următoarele drepturi morale de autor: „dreptul de a decide dacă, în ce mod și când va fi adusă opera la cunoștința publică” [lit. a)]; „dreptul de a pretinde recunoașterea calității de autor al operei” [lit. b)]; „dreptul de a decide sub ce nume va fi adusă opera la cunoștința publică” [lit. c)]; „dreptul de a pretinde respectarea integrității operei și de a se opune oricărei modificări, precum și oricărei atingeri aduse operei, dacă prejudiciază onoarea sau reputația sa” [lit. d)]; „dreptul de a retracta opera, despăgubind, dacă este cazul, pe titularii drepturilor de utilizare, prejudiciați prin exercitarea retractării” [lit. e)].

⁵ În legătură cu înțelesul expresiei „titularul dreptului de autor”, a se vedea: T. Bodoașcă, *Opinii privind autorul, subiectul și titularul dreptului de autor, precum și utilizatorul în reglementarea Legii nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe*, în Volumul Conferinței „Controverse în proprietatea intelectuală”, Ed. Universul Juridic, București, 2019, p. 10 și urm.; T. Bodoașcă, L. Tarnu, *op. cit.*, p. 37 și urm..

⁶ A se vedea, T. Bodoașcă, L. Tarnu, *op. cit.*, p. 54 și urm.

Modalitatea juridică clasică de utilizare a operei de către alte persoane decât autorul sau titularul drepturilor de autor este contractul de cesiune a drepturilor patrimoniale de autor (subsecvente dreptului de utilizare)⁷ și speciile acestuia. În acest sens, Capitolul VII din Partea I (Dispoziții generale) a Titlului I (Dreptul de autor) din Legea nr. 8/1996, având denumirea „cesiunea drepturilor patrimoniale de autor”, cuprinde dispoziții generale (art. 40-46 și art. 48), incidente în cazul tuturor modalităților acestui contract, și norme speciale pentru trei modalități ale contractului de cesiune: contractul de editare (art. 49-58), contractul de reprezentare teatrală sau de execuție muzicală (art. 59-63) și contractul de închiriere a operei (art. 64). Subliniem că art. 47, deși este plasat în contextul „dispozițiilor generale” privind cesiunea drepturilor patrimoniale de autor, reglementează „contractul de comandă”. Pentru motive ce țin de consecvența grupării normării, sugerăm legiuitorului ca, *de lege ferenda*, să schimbe topografia acestui articol, în contextul art. 49-64.

Pe de altă parte, în cazul contractului de închiriere a operei, art. 64 alin. (2) face trimitere expresă la „dispozițiile de drept comun privind locațiunea”. Această trimitere este absolut firească, din moment ce, potrivit Codului civil, locațiunea se prezintă și sub forma „închirierii”, chiar dacă numai a locuințelor (art. 1.824-1.835). Facem precizarea că vechiul Cod civil (1864)⁸, aflat în vigoare la data adoptării Legii nr. 8/1996⁹, reglementând contractul de închiriere, ca modalitate a locațiunii, a avut în vedere exclusiv închirierea construcțiilor (art. 1.446-1.453).

În doctrină¹⁰, majoritatea autorilor, având ca temei juridic prevederile art. 64 alin. (2) din Legea nr. 8/1996, au desprins concluzia că cesiunea drepturilor patrimoniale de autor, în general, este o formă a locațiunii. Drept urmare, potrivit acestei teze doctrinare, cesiunea drepturilor patrimoniale de autor este supusă și dispozițiilor generale referitoare la contractul de locațiune (art. 1.777-1.823 C. civ.). Facem precizarea că, până nu de mult, am îmbrățișat fără rezerve această teză¹¹.

⁷ Posibilitatea „titularului dreptului de autor”, care a obținut această calitate urmare unui contract de cesiune, de a cesiona, la rândul lui, drepturile astfel dobândite, este prevăzută de art. 40 alin. (3) din Legea nr. 8/1996. În concret, „drepturile patrimoniale ale autorului sau ale titularului dreptului de autor se pot transmite prin cesiune exclusivă ori neexclusivă”.

⁸ Codul civil de la 1864 a fost decretat în data de 26 noiembrie 1864 și promulgat la data de 4 decembrie 1864, fiind în vigoare începând cu data de 1 decembrie 1865. Codul a fost publicat în mai multe ediții oficiale de către Ministerul Justiției, ultima fiind în anul 1989. Cu excepția câtorva articole, Codul civil de la 1864 a fost abrogat expres prin art. 230 lit. a) din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii 287/2009 privind Codul civil (publicată în M. Of. nr. 409 din 10 iunie 2011). Art. 1.169-1.174 și art. 1.176-1.206 au fost abrogate ulterior, începând cu data de 15 februarie 2013, data la care a intrat în vigoare Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă (publicată în M. Of. nr. 485 din 15 iulie 2010 și republicată în nr. 247 din 10 aprilie 2015). Legea nr. 134/2010 a intrat în vigoare la data de 15 februarie 2013, conform art. 81 din Legea nr. 76/2012 (publicată în M. Of. nr. 365 din 30 mai 2012).

⁹ Legea nr. 8/1996 a intrat în vigoare la 90 de zile de la data publicării ei în Monitorul Oficial al României (26 martie 1996), conform art. 212 alin. (1).

¹⁰ Pentru detalii privind natura juridică a contractului de cesiune a drepturilor patrimoniale de autor, a se vedea: B. Florea, *Contracte de valorificare a drepturilor patrimoniale de autor*, Ed. Pro Universitaria, București, 2013, p. 9; V. Roș, *op. cit.*, p. 163.

¹¹ A se vedea T. Bodoașcă, L. Tarnu, V. Grăjdeanu, *Discuții în legătură cu unele aspecte juridice ale contractului de cesiune a drepturilor patrimoniale de autor în reglementarea Legii nr. /1996 privind*

Cu toate acestea, analiza dispozițiilor art. 40-46 și art. 48 din Legea nr. 8/1996 nu susține concluzia atât de tranșantă din doctrină. Într-adevăr, în contextul art. 40-46 și art. 48 nu există o normă, precum cea prevăzută de art. 64 alin. (2), care să facă trimitere la „dispozițiile de drept comun privind locațiunea”. De asemenea, nici prevederile art. 49-63, consacrate speciilor contractului de cesiune, nu cuprind norme de trimitere la locațiune sau la un alt contract din dreptul comun.

În conturarea unei concluzii pertinente pe această temă, nu poate fi omis faptul că suntem în prezența a două „contracte speciale”¹², care au consacrate reglementări particulare, adică art. 40-46 și art. 48 din Legea nr. 8/1996, pentru contractul de cesiune, respectiv art. 1.777-1.850, pentru contractul de locațiune. Evident, ambele categorii de norme sunt derogatorii de la dreptul comun din materia contractuală (art. 1.166-1.323 C. civ.). Mai mult, art. 10 C. civ. interzice analogia, inclusiv în cazul normelor care derogă de la dispoziții legale generale. De asemenea, dat fiind faptul că cesiunea și speciile acesteia sunt contracte numite, în materie nu-și găsesc aplicabilitatea dispozițiile art. 1.168 C. civ.¹³.

Finalmente, în lipsa unei norme de trimitere, dreptul comun al dispozițiilor art. 40-46 și art. 48 din Legea nr. 8/1996 nu pot fi considerate prevederile art. 1.777-1.850 C. civ.

În realitate, cesiunea drepturilor patrimoniale de autor, subsecvente dreptului de utilizare a operei, este un contract civil numit și, oricum, cu o configurație particulară (*sui generis*). Drept urmare, dreptul comun pentru dispozițiile art. 40-46 și art. 48 din Legea nr. 8/1996 sunt prevederile art. 1.166-1.323 C. civ. [Capitolul I (Contractul), Titlul II (Izvoarele obligațiilor) din Cartea V (Despre obligații)] și, nicidecum cele ale 1.777-1.850 referitoare la locațiune. Concluzia este susținută convingător și de dispozițiile art. 1.167 C. civ. Acest articol, sub denumirea marginală „regulile aplicabile contractelor”¹⁴, dispune că „toate contractele se supun regulilor generale din prezentul capitol” [alin. (1)]¹⁵. În schimb, „regulile particulare privitoare la anumite contracte sunt prevăzute în prezentul cod sau în legi speciale” [alin. (2)].

Evident, acest „drept comun” este incident corespunzător și în cazul speciilor contractului de cesiune.

dreptul de autor și drepturile conexe, în „Dreptul” nr. 9/2016; T. Bodoască, *Studii de dreptul proprietății intelectuale*, Ed. Universul Juridic, București, 2018, p. 155 și urm.; T. Bodoască, L. Tarnu, *op. cit.*, p. 125.

¹² Titlul IX din Cartea V (Despre obligații) din Codul civil, în cadrul căruia sunt plasate normele consacrate „contractului de locațiune (art. 1.777-1.850), are denumirea „*diferite contracte speciale*” (s.n.).

¹³ Potrivit art. 1.168 C. civ., „contractelor nereglementate de lege li se aplică prevederile prezentului capitol (art. 1.166-1.323), iar dacă acestea nu sunt îndestulătoare, regulile privitoare la contractul cu care se aseamănă cel mai mult” (p.n.).

¹⁴ Pentru detalii privind interpretarea art. 1.167 C. civ., a se vedea, A.-A. Moise, *Cartea a V-a. Despre obligații. Izvoarele obligațiilor*, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, de Fl. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (coordonatori), ed. a 2-a, revizuită și adăugită, Ed. C.H. Beck, București, 2014, p. 1.293.

¹⁵ Trimiterea la „regulile generale din prezentul capitol” este oarecum derutantă, întrucât poate fi interpretată și în sensul că sunt avute în vedere doar „dispozițiile generale” (art. 1.166-1.170), care alcătuiesc Secțiunea 1 din cadrul Capitolului I. În realitate, această trimitere trebuie considerată făcută la toate dispozițiile Capitolului I (art. 1.166-1.323), care se referă generic la „contract” (în același sens, *idem*).

Pe de altă parte, se pune problema dacă un contract, care are ca obiect alte drepturi subsecvente dreptului de utilizare, decât cele trei care fac obiectul speciilor contractului de cesiune (reglementate de art. 49-64 din Legea nr. 8/1996), intră sub incidența dispozițiilor art. 40-46 și art. 48¹⁶. Avem în vedere: importul copiilor realizate după operă [lit. c)], împrumutul operei [lit. e)], comunicarea publică a operei [lit. f)], radiodifuzarea operei [lit. g)] și retransmiterea prin cablu a operei [lit. h)].

În opinia noastră, răspunsul este afirmativ. Într-adevăr, analiza dispozițiilor art. 40-46 și art. 48¹⁷ scoate la iveală faptul că acestea se referă generic la „drepturile patrimoniale de autor”. Evident, exigențele principiului de interpretare *ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus* nu îngăduie o altă soluție de interpretare.

2. Împrumutul operei

2.1. Sediul materiei

În opinia noastră, în cazul în care contractul de cesiune are ca obiect „împrumutul operei”, sunt incidente, în ordine, următoarele dispoziții din Legea nr. 8/1996: art. 13 lit. e), art. 18-19, art. 40-46 și art. 48. Astfel, art. 13 lit. e) evocă acest drept subsecvent dreptului de utilizare a operei, iar art. 18-19 definește împrumutul operei și îi stabilește regulile speciale. În schimb, art. 40-46 și art. 48 instituie norme particulare ale contractului de cesiune în general, indiferent de drepturile patrimoniale, subsecvente dreptului de utilizare a operei, care sunt cesionate.

La nivelul Uniunii Europene a fost adoptată Directiva Consiliului nr. 92/100/1992 din 19 mai 1992 privind dreptul de închiriere și de împrumut și anumite drepturi conexe dreptului de autor în domeniul proprietății intelectuale¹⁸. Această Directivă este transpusă în dreptul intern, conform art. 209 lit. b) din Legea nr. 8/1996.

Potrivit Codului civil, acestuia contract îi sunt incidente și dispozițiile generale referitoare la contractul de împrumut (art. 2.144-2.145). Mai mult, fiind vorba despre un împrumut gratuit și de folosință (comodat), își găsesc aplicabilitatea corespunzătoare prevederile art. 2.146-2.157 C. civ. consacrate contractului de împrumut de folosință. Evident, fiind în prezența unui contract, sunt incidente și dispozițiile generale referitoare la contract prevăzute de art. 1.166-1.323 C. civ.

¹⁶ Din perspectiva dispozițiilor art. 13, „editarea” este o modalitate de „reproducere a operei” [lit. a)]. De asemenea, „distribuirea operei” face obiectul contractului de editare, conform art. 49 alin. (1). În schimb, „reprezentarea teatrală sau execuția muzicală” trebuie puse în legătură cu „realizarea de opere derivate [lit. i)]. În fine, „închirierea operei” este nominalizată, ca atare, de art. 13 lit. d)].

¹⁷ Art. 41 dispune că, „în cazul cesiunii dreptului la reproducere a unei opere, se prezumă că dreptul la distribuirea copiilor unei astfel de opere a fost, de asemenea, cesionat, cu excepția dreptului la import, dacă nu se prevede altfel prin contract”. Deci, este vorba despre o normă derogatorie pentru cazul în care contractul de cesiune are ca obiect „dreptul de reproducere a operei”. În schimb, după cum am precizat deja, art. 47 instituie unele reguli speciale în cazul „contractului de comandă a operei”. Practic, trimiterea în bloc la dispozițiile art. 40-48 din Legea nr. 8/1996 este greșită.

¹⁸ Această Directivă a fost publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. C 128 din 20 mai 1992. *Brevitatis causa*, pentru evitarea repetărilor și ușurința exprimărilor, în continuare, în cuprinsul studiului, referirile la Directiva nr. 92/100/CEE se vor face, de regulă, cu ajutorul termenului „Directiva”.

Pentru a sintetiza, acest contract este supus, în ordine: art. 13 lit. e), art. 18-19, art. 40-46 și art. 48 din Legea nr. 8/1996; art. 2.146-2.157, art. 2.144-2.145 și art. 1.166-1.323 C. civ. Evident, în aplicarea acestor dispoziții legale va trebui să se observe exigențele concursului dintre normele speciale și cele generale¹⁹ sintetizate în adagiile latine *specialia generalibus derogant*, respectiv *generalia specialibus non derogant*²⁰.

2.2. Noțiunea contractului de împrumut

Legea nr. 8/1996 nu definește contractul de cesiune a drepturilor patrimoniale de autor. În aceste condiții, în doctrină sunt fundamentate diverse definiții. Astfel, spre exemplu, se consideră că acest contract „reprezintă convenția prin care o persoană, autor sau titular al dreptului de autor, numită cedent, se obligă să transmit, pentru o perioadă de timp determinată, folosința unuia sau a mai multor drepturi patrimoniale de autor, către o altă persoană, numită cesionar, în schimbul unei remunerații”²¹. În ceea ce ne privește, având ca temei juridic dispozițiile art. 40-46 și art. 48 din Legea nr. 8/1996, am definit cesiunea drepturilor patrimoniale de autor ca fiind „acel contract numit, în temeiul căruia, o parte, numită cedent, se obligă să asigure celeilalte părți, numită cesionar, pentru un timp determinat și în schimbul unei remunerații, folosința unuia sau a mai multor drepturi patrimoniale de autor, subsecvente dreptului de utilizare, asupra unei opere”²².

Pentru a defini împrumutul operei, se impune să avem în vedere dispozițiile art. 18 alin. (1) din Legea nr. 8/1996, potrivit căreia, „prin împrumut, în sensul prezentei legi, se înțelege punerea la dispoziție spre utilizare, pentru un timp limitat și fără un avantaj economic sau comercial direct ori indirect, a unei opere prin intermediul unei instituții care permite accesul publicului în acest scop”²³.

Considerăm că prevederile art. 18 alin. (1) implică unele sublinieri particulare.

În primul rând, se pune problema dacă „utilizarea”, la care se referă art. 18 alin. (1), include toate drepturile subsecvente dreptului de utilizare a operei prevăzute de art. 13 din Legea nr. 8/1996. În ceea ce ne privește, răspunsul este categoric negativ. Într-adevăr, ar fi nefiresc ca „împrumutul” să absoarbă toate drepturile subsecvente dreptului de utilizare a operei. Spre exemplu, în temeiul contractului de împrumut, împrumutatul (cesionarul) nu ar putea dobândi *eo ipso* dreptul de a reproduce sau de a distribui opera ori de a o închiria sau comunica public.

În realitate, în contextul art. 13 lit. e) și art. 18 alin. (1) din Legea nr. 8/1996, termenul „utilizare” are înțelesul prevăzut de art. 2.148 alin. (2) C. civ.²⁴, adică de „folosire” a operei

¹⁹ În legătură cu caracterul special și derogatoriu al unei reglementări, a se vedea art. 15 alin. (2) din Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative (publicată în M. Of. nr. 139 din 31 martie 2000 și, apoi, republicată în M. Of. nr. 260 din 21 aprilie 2010, fiind ulterior modificată și completată).

²⁰ Pentru detalii referitoare la concursul dintre normele generale și cele speciale, a se vedea I. Reghini, Ș. Diaconescu, *Norma de drept civil*, în *Introducere în dreptul civil*, de I. Reghini, Ș. Diaconescu, P. Vasilescu, Ed. Hamangiu, București, 2013, pp. 27-30.

²¹ A se vedea, B. Florea, *op. cit.*, p. 9.

²² A se vedea, T. Bodoaşcă, L. Tarnu, *op. cit.*, p. 127.

²³ Prevederile art. 18 alin. (1) din Legea nr. 8/1996 au preluat, cu unele diferențe de exprimare nesemnificative, dispozițiile art. 1 alin. (3) din Directivă.

²⁴ Pentru detalii privind interpretarea dispozițiilor art. 2.148 alin. (2) C. civ., a se vedea D. Ungureanu, *Cartea a V-a. Despre obligații. Titlul IX. Diferite contracte speciale*, în *Noul Cod civil*.

în conformitate cu destinația „determinată prin contract” sau, în lipsă, după „natura ei”. Chiar dacă, în vorbirea curentă din limba română modernă, termenul „folosire” este sinonim cu cel de „utilizare”, în limbaj strict juridic acestea au semnificații diferite. Drept urmare, pentru evitarea interpretărilor diverse pe această temă²⁵, sugerăm legiuitorului ca, *de lege ferenda*, să modifice dispozițiile art. 18 alin. (1) din Legea nr. 8/1996, în sensul înlocuirii termenului „utilizare” cu „folosire”. În acest fel, dispozițiile art. 18 alin. (1) din Legea nr. 8/1996 ar fi puse de acord cu dreptul comun din materia contractului de împrumut de folosință (art. 2.146-2.157), unde se regăsește doar termenul „folosire”²⁶.

În *al doilea rând*, împrumutul operei este „pentru un timp limitat”. Din acest punct de vedere, art. 18 alin. (1), inspirat după art. 1 alin. (3) din Directivă, derogă de la dispozițiile art. 40 alin. (2) din Legea nr. 8/1996, care limitează cesiunea sub trei aspecte, al duratei, al drepturilor cesionate și al teritoriului pentru care a fost convenită cesiunea.

În *al treilea rând*, considerăm că, din punct de vedere științific, expresia „avantaj economic sau comercial” este incorectă, deoarece particularul („avantajul comercial”) este pus în același plan juridic cu generalul („avantajul economic”). În acest sens, potrivit art. 2 lit. a) din Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 44/2008 privind desfășurarea activităților economice de către persoanele fizice autorizate, întreprinderile individuale și întreprinderile familiale²⁷, prin activitate economică se înțelege „activitate cu scop lucrativ, constând în producerea, administrarea ori înstrăinarea de bunuri sau în prestarea de servicii”²⁸. Observăm că „producerea, administrarea, înstrăinarea de bunuri și prestarea de servicii”, indiferent că sunt sau nu desfășurate în scop lucrativ, întră în conținutul „exploatării unei întreprinderi”, așa cum este prevăzută de art. 3 alin. (3) C. civ.²⁹. Pentru

Comentariu pe articole, cit. supra, pp. 2269-2270. Distinsa autoare apreciază că obiectul contractului de împrumut de folosință (comodat) „îl formează orice bunuri mobile sau imobile...” (*ibidem*, p. 2268). În realitate, potrivit art. 1.225 C. civ., „obiectul contractului îl reprezintă *operațiunea juridică*, precum vânzarea, locațiunea, *împrumutul* și altele asemenea, convenită de părți, astfel cum aceasta reiese din ansamblul drepturilor și obligațiilor contractuale” (s.n.). Evident, în cazul împrumutului operei, obiectul lui este „folosirea operei” conform celor stabilite prin contract sau, în lipsă, după natura ei.

²⁵ A se vedea, *Dicționarul explicativ al limbii române (Dex)*, apărut sub egida Academiei Române – Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, ed. a 2-a, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 389, respectiv p. 1142.

²⁶ A se vedea art. 2.146 și urm. C. civ.

²⁷ Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 44/2008 a fost publicată în M. Of. nr. 328 din 25 aprilie 2008, fiind ulterior modificată și completată.

²⁸ Textul art. 2 lit. a) din Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 44/2008 este reprodus așa cum a fost modificat prin art. I pct. 3 din Legea nr. 182/2016 pentru aprobarea acestei Ordonanțe (publicată în M. Of. nr. 828 din 19 octombrie 2016). În forma inițială, potrivit art. 2 lit. a), activitatea economică era considerată „activitatea agricolă, industrială, *comercială*, desfășurată pentru obținerea unor bunuri sau servicii a căror valoare poate fi exprimată în bani și care sunt destinate vânzării ori schimbului pe piețele organizate sau unor beneficiari determinați ori determinabili, în scopul obținerii unui profit” (s.n.). Cel mai probabil, prin actuala redactare s-a urmărit punerea de acord a dispozițiilor art. 2 lit. a) din Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 44/2008 cu prevederile art. 3 alin. (3) C. civ.

²⁹ Potrivit art. 3 alin. (3) C. civ., „constituie exploatarea unei întreprinderi exercitarea sistematică, de către una sau mai multe persoane, a unei activități organizate ce constă în producerea,

aceste motive, sugerăm legiuitorului ca, *de lege ferenda*, să modifice art. 18 alin. (1), astfel încât să se refere numai la „avantaj economic” sau, mai general, la „avantaj patrimonial”³⁰.

În *al patrulea rând*, în condițiile art. 18 alin. (1), împrumutatul (cesionarul) trebuie să fie o „instituție” care permite accesul publicului la operă. În opinia noastră, termenul „instituție” este unul generic și desemnează diverse persoane juridice de drept public sau de drept privat, precum biblioteci, muzee și instituții de învățământ.

În *al cincilea rând*, spre deosebire de cesiune în general, care este cu titlu oneros [art. 42 alin. (1) teza I și art. 44], împrumutul operei este cu titlu gratuit, conform art. 18 alin. (1). Din punct de vedere strict juridic, acest aspect denotă că ne aflăm în prezența unei modalități a contractului de împrumut de folosință (comodat). Într-adevăr, art. 2.146 C. civ. prevede *expressis verbis* această particularitate a comodatului.

Față de cele prezentate, definim împrumutul operei cea „specie a contractului de cesiune a drepturilor patrimoniale de autor, subsecvente dreptului de utilizare a operei, prin care, o parte, numită împrumutător (cedent), pune la dispoziția celeilalte părți, numită împrumutat (cesionar), pentru un timp determinat și cu titlu gratuit, folosința unei opere”.

2.3. Împrumutul prin biblioteci

Potrivit art. 18 alin. (2) din Legea nr. 8/1996, „împrumutul efectuat prin biblioteci nu necesită autorizarea autorului și dă dreptul acestuia la o remunerație echitabilă” (teza I). „Acest drept nu poate face obiectul unei renunțări” (teza a II-a). Semnalăm că Directiva, cu toate că face referire la „remunerația echitabilă”³¹, nu reglementează „împrumutul prin biblioteci”.

Art. 18 alin. (2) reglementează situația în care dreptul de împrumut, fiind transferat din patrimoniul autorului sau titularului dreptului de autor în patrimoniul împrumutatului (cesionarului), acesta ajunge în situația ca, la rândul lui, să împrumute opera terțelor persoane.

Interpretate *per a contrario*, dispozițiile art. 18 alin. (2) susțin concluzia că, în situația în care împrumut este realizat de o „instituție”, care nu are calitatea de bibliotecă, este necesară autorizarea autorului sau titularului dreptului de autor.

De principiu, se pune problema rațiunii acestui tratament juridic diferit.

În opinia noastră, dispozițiile art. 18 alin. (2) instituie o măsură de protecție în beneficiul autorului sau titularului dreptului de autor în legătură cu opera împrumutată de alte instituții decât biblioteci. Într-adevăr, autorizarea acestuia are menirea de a elimina eventualele riscuri ce pot fi generate de împrumutul operei de către cesionar terțelor persoane. Evident, în cazul bibliotecilor, datorită caracterului specializat al activității lor, se presupune că nu există asemenea riscuri.

Semnalăm că art. 18 alin. (2) teza I, referindu-se exclusiv la „autorizarea autorului”, exclude, *per a contrario*, autorizarea „titularului dreptului de autor”. În realitate, ne aflăm în prezența unei norme care nu este pusă de acord cu dispozițiile art. 3 și care, după cum am evocat anterior, se referă la „autor” [alin. (1)] și la „titularul dreptului de autor” [alin. (4)].

administrarea ori înstrăinarea de bunuri sau în prestarea de servicii, indiferent dacă are sau nu un scop lucrativ”.

³⁰ În același sens, a se vedea, T. Bodoașcă, L. Tarnu, *op. cit.*, pp. 93-94.

³¹ A se vedea, spre exemplu, art. 2 alin. (7) din Directivă.

De asemenea, observăm că „împrumutul efectuat prin bibliotecă” dă naștere, în persoana autorului, unui drept la o „remunerație echitabilă”³², conform art. 18 alin. (2) teza I. De la această normă, alin. (3) exceptează cazurile în care împrumutul este realizat prin „bibliotecile instituțiilor de învățământ” sau prin „bibliotecile publice cu acces gratuit”. Această excepție se regăsește și în Directivă (art. 5).

Pentru ambele categorii de biblioteci se pune condiția ca „accesul să fie gratuit”. Evident, este vorba nu doar despre accesul în bibliotecă, ci despre accesul la operă.

Prima categorie de biblioteci este cea a instituțiilor de învățământ. Dată fiind referirea generică a textului la „instituțiile de învățământ”, concluzionăm că nu are relevanță juridică nivelul și nici categoria acestora. Drept urmare, intră sub incidența acestui text bibliotecile instituțiilor de învățământ preuniversitar și universitar, indiferent că sunt de stat sau particulare.

A doua categorie pune problema ce se înțelege prin „bibliotecă publică”. În acest sens, urmează să facem apel la dispozițiile Legii nr. 334/2002 a bibliotecilor³³. În concret, potrivit art. 1 lit. e) din această Lege, prin bibliotecă publică se înțelege „biblioteca de tip enciclopedic pusă în slujba unei comunități locale sau județene”. Facem precizarea că, în temeiul art. 5 din Legea nr. 334/2002, „după structura colecțiilor, bibliotecile pot fi enciclopedice sau specializate”. *Per a contrario*, potrivit acestei Legi, nu intră în categoria bibliotecilor publice, bibliotecile specializate [art. 5], bibliotecile naționale [lit. b)], bibliotecile universitare [lit. c)] și bibliotecile școlare [lit. f)]. Sintetic spus, intră în categoria bibliotecilor publice doar bibliotecile enciclopedice organizate la nivel sătesc, comunal, orășenesc, municipal, al sectoarelor municipiului București și județean.

Art. 18 alin. (2) teza a II-a dispune categoric că „acest drept nu poate face obiectul unei renunțări”, ceea ce înseamnă că este inalienabil. Practic, dreptul la remunerație echitabilă poate fi exercitat doar de către autor sau titularul dreptului de autor. Evident, nimic nu se opune ca exercitarea dreptului la remunerație echitabilă să fie realizată personal sau pe cale de reprezentare (legală sau convențională). Altfel spus, acest drept este *intuitu personae*³⁴.

2.4. Împrumutul operelor fixate în înregistrări sonore sau audiovizuale

Potrivit art. 18 alin. (4), „împrumutul unor opere fixate în înregistrări sonore sau audiovizuale nu poate avea loc decât după 6 luni de la prima distribuire a operei”.

Art. 104 alin. (1) definește înregistrarea sonoră sau fonograma ca fiind „fixarea sunetelor provenite dintr-o interpretare ori execuție sau a altor sunete ori a reprezentării digitale ale acestor sunete, alta decât sub forma unei fixări incorporate într-o operă cinematografică sau în altă operă audiovizuală”. În schimb, potrivit art. 108 alin. (1), „se consideră înregistrare audiovizuală sau videogramă, în sensul prezentei legi, orice fixare a unei opere audiovizuale sau a unor secvențe de imagini în mișcare, însoțite sau nu de sunet, oricare ar fi metoda și suportul utilizate pentru această fixare”.

³² Dreptul la remunerație echitabilă, prevăzut de art. 18 alin. (2), este gestionat colectiv în mod obligatoriu, conform art. 145 alin. (1) lit. b) din Legea nr. 8/1996.

³³ Legea nr. 334/2002 a fost publicată în M. Of. nr. 422 din 10 mai 2002 și, apoi, republicată în M. Of. nr. 132 din 11 februarie 2005, fiind ulterior modificată și completată.

³⁴ Dacă dispozițiile art. 18 alin. (2) teza a II-a din Legea nr. 8/1996 ar fi interpretate în sensul că exercitarea dreptului la remunerație echitabilă este obligatorie pentru titular, ne-am afla în situație paradoxală de transformare a unui drept într-o obligație.

Este neîndoielnic faptul că, pentru autor sau titularul dreptului de autor, termenul de 6 luni, prevăzut de art. 18 alin. (4), este un termen prohibitiv, menit să protejeze interesele patrimoniale ale producătorului de înregistrări sonore sau audiovizuale.

Fără să intrăm în detalii, facem precizarea că art. 15 alin. (1) stabilește ce se înțelege prin distribuirea operei. În concret, distribuirea este „(...) vânzarea sau orice alt mod de transmitere, cu titlu oneros ori gratuit, a originalului sau a copiilor unei opere, precum și oferirea publică a acestora”.

Oricum, dispozițiile art. 18 alin. (4) și ale art. 15 alin. (1) trebuie puse în corelație cu prevederile art. 18 alin. (5), care dispun că „dreptul de împrumut nu se epuizează odată cu prima vânzare sau cu primul transfer de drept de proprietate asupra originalului ori a copiilor unei opere, pe piață, efectuat sau consimțit de titularul de drepturi”³⁵. Practic, în temeiul acestui text, dreptul de împrumut continuă să existe în persoana „titularului de drepturi”³⁶ și după distribuirea operei”³⁷. Evident, dacă opera a fost fixată într-o fonogramă sau videogramă, împrumutul poate avea loc numai după 6 luni de la distribuirea acesteia.

2.5. Categoriile de opere în cazul cărora nu este recunoscut dreptul de împrumut

Art. 19 enumeră cinci categorii de opere care nu dau naștere dreptului de împrumut: construcțiile rezultate din proiecte arhitecturale [lit. a)]; „originalele sau copiile operelor de design ori de artă aplicată, utilizate pentru realizarea produselor de consum [lit. b)]; originalele sau copiile operelor, realizate în scopul comunicării publice ori pentru a căror utilizare există un contract [lit. c)]; lucrările de referință pentru consultare imediată sau pentru împrumut între instituții [lit. d)]; operele create de autor în cadrul contractului individual de muncă, dacă acestea sunt utilizate de către cel care a angajat autorul, în cadrul activității obișnuite [lit. e)]. Facem precizarea că, în cazul acestor creații intelectuale, nu se naște nici dreptul de închiriere.

În ceea ce privește „construcțiile rezultate din proiecte arhitecturale” și „originalele sau copiile operelor de design ori de artă aplicată, utilizate pentru realizarea produselor de

³⁵ Semnalăm formularea greșită a dispozițiilor art. 18 alin. (5) din Legea nr. 8/1996. Astfel, pe calea contractului de vânzare se transferă, de regulă, dreptul de proprietate, conform art. 1.650 alin. (1) C. civ. A face referire, în același context normativ, la „prima vânzare” sau la „primul transfer de proprietate” echivalează cu ignorarea specificității contractului de vânzare. În realitate, pentru a viza toate ipotezele posibile (vânzare, schimb, donație, moștenire etc.), era suficient ca textul art. 18 alin. (5) să se refere doar la „primul transfer de drept de proprietate”.

³⁶ Observăm că dispozițiile art. 18 alin. (5) se referă exclusiv la „titularul de drepturi”, fiind ignorat „autorul”. Practic, și în acest caz, ne aflăm în prezența unei norme care nu este pusă de acord cu prevederile art. 3 alin. (1) și (4) din Legea nr. 8/1996. În context, subliniem că art. 2 alin. (1) din Directivă stabilește persoanele care pot avea calitatea de titular ale dreptului de împrumut: autorul, în ceea ce privește originalului și copiile operei sale; artistul interpret sau executant, în ceea ce privește fixările execuției sale; producătorul de fonograme, în ceea ce privește fonogramele sale; producătorul primei fixări, în ceea ce privește originalul și copiile filmului său.

³⁷ Semnalăm că, în temeiul art. 15 alin. (2) din Legea nr. 8/1996, „dreptul de distribuire” se epuizează „o dată cu prima vânzare sau cu primul transfer de drept de proprietate asupra originalului ori a copiilor unei opere”. În schimb, potrivit art. 1 alin. (4) din Directivă, dreptul de închiriere și dreptul de împrumut „nu se epuizează prin vânzarea sau orice alt act de difuzare de originale și de copii de opere protejate de dreptul de autor sau de alte obiecte menționate la articolul 2 alineatul 1”. De asemenea, observăm că dispozițiile art. 15 alin. (2), referindu-se la „prima vânzare” sau „primul transfer de drept de proprietate”, sunt la fel de greșite ca și cele ale art. 18 alin. (5).

consum”, prevederile art. 19 lit. a), respectiv lit. b) din Legea nr. 8/1996 derogă de la dispozițiile art. 2 alin. (3) din Directivă. Astfel, în temeiul acestora din urmă, „prezentă directivă nu reglementează dreptul de închiriere și de *împrumut* în ceea ce privește *operele de arhitectură și operele de artă aplicată*” (s.n.). Fără să recurgem la analize savante, constatăm că nu există corespondență între „operele de arhitectură”, respectiv „operele de artă aplicată”³⁸, pe de o parte, și „construcțiile rezultate din proiecte arhitecturale”, respectiv „originalele sau copiile operelor de design ori de artă aplicată, utilizate pentru realizarea produselor de consum”, pe de altă parte. Practic, din acest punct de vedere, legiuitorul român a realizat o transpunere neconformă a Directivei.

În legătură cu „originalele sau copiile operelor, realizate în scopul comunicării publice ori pentru a căror utilizare există un contract”, prevăzute de art. 19 lit. c), împrumutul lor ar veni în coliziune cu scopul urmărit (comunicarea publică), respectiv cu forța obligatorie a contractului între părțile contractante³⁹.

Aceeași deturnare de la scopul urmărit fundamentează și nerecunoașterea dreptului de împrumut în situația prevăzută de art. 19 lit. d) [lucrările de referință pentru consultare imediată sau pentru împrumut între instituții] Probabil, în acest caz, are relevanță și natura publică a interesului urmărit.

În fine, în cazul reglementat de art. 19 lit. e), operele trebuie să fie realizate de autor în cadrul unui contract individual de muncă și să fie utilizate de către cel care a angajat autorul. Practic, ne aflăm în prezența unor „opere realizate la comandă”⁴⁰. În opinia noastră, nimic nu se opune ca angajatorul, în calitatea lui de „titular al dreptului de autor”, să împrumute opera în condițiile art. 18 din Legea nr. 8/1996.

³⁸ Art. 7 lit. h) din Legea nr. 8/1996, după ce evocă „operele de arhitectură”, adaugă „planșele, machetele și lucrările grafice ce formează proiectele de arhitectură”. Oricum, nu sunt enumerate „construcțiile rezultate din proiecte arhitecturale”. De fapt, dacă ar fi permis împrumutul acestora, ar fi nesocotit dreptul de proprietate asupra lor. În schimb, art. 7 lit. g), după ce evocă generic „operele de artă grafică sau plastică”, enumeră cu titlu exemplificativ „operele de sculptură, pictură, gravură, litografie, artă monumentală, scenografie, tapiserie, ceramică, plastica sticlei și a metalului, desene și design”. De asemenea, în final, acest text se referă la „alte opere de artă aplicată produsele destinate unei utilizări practice”.

³⁹ A se vedea, art. 1.270 C. civ.

⁴⁰ A se vedea art. 47 din Legea nr. 8/1996 (pentru detalii privind contractul de comandă, a se vedea T. Bodoașcă, V. Grăjdeanu, *Discuții în legătură cu unele aspecte juridice ale contractului de comandă în reglementarea Legii nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe*, în „Revista română de dreptul proprietății intelectuale”, nr. 2/2016 și *Studii de dreptul proprietății intelectuale*, Ed. Universul Juridic, București, 2018, p. 202 și urm.).